

บทที่ 3

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับเงินนอกระบบ

เงินนอกระบบ คือ เงินนำมาใช้ในการดำเนินงานจากแหล่งภายนอกกิจการที่นอกเหนือจากแหล่งสถาบันการเงินต่างๆ แหล่งเงินทุนนอกระบบมีอยู่มากมายที่อุตสาหกรรมในชนบทใช้กันมาก พอจัดเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ได้ดังต่อไปนี้คือ วงแชร์ สินเชื่อการค้า การกู้ยืมระหว่างผู้ใกล้ชิดกัน เช่น พ่อแม่ ญาติ พี่น้อง เพื่อน และการกู้ยืมโดยวิธีขายลดเช็ค เป็นต้น แหล่งเงินนอกระบบ เป็นแหล่งสินเชื่อที่สำคัญของอุตสาหกรรมขนาดเล็กในต่างจังหวัด มีมากมายหลายประเภท และกระจัดกระจายอยู่ทั่วไป การให้สินเชื่อแก่อุตสาหกรรมในต่างจังหวัด ของสถาบันการเงินนั้นเนื่องจาก 1) การดำเนินงานโดยทั่วไปของสถาบันการเงินต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาล มีเพดานอัตราดอกเบี้ยสูงสุดที่จะคิดกับผู้กู้ 2) การให้กู้แก่อุตสาหกรรมขนาดเล็กที่มีต้นทุนในการให้กู้ยืมต่อเงินกู้ 1 บาท สูงกว่า และ 3) การให้กู้กับกิจการขนาดเล็กเสี่ยงมากกว่า สถาบันการเงินทั้งหลายจึงมักจัดสรรสินเชื่อที่มีอยู่จำกัด ส่วนมากให้แก่อุตสาหกรรมขนาดใหญ่ แหล่งเงินนอกระบบ จึงทำหน้าที่เป็นเสมือนแหล่งเงินที่คอยสนับสนุน เสริมการดำเนินงานของสถาบันการเงิน ให้เงินกู้แก่ อุตสาหกรรมขนาดเล็ก ที่ได้รับสินเชื่อจากสถาบันการเงินไม่เพียงพอ หรือไม่ได้เลย แหล่งเงินนอกระบบจึงให้บริการสินเชื่อแก่อุตสาหกรรมขนาดเล็กได้ดีกว่า หรือมีประสิทธิภาพกว่าแหล่งเงินในระบบ หรือสถาบันการเงินต่างๆ กล่าวคือ เป็นการให้สินเชื่อที่มีต้นทุนในการให้บริการและหนี้สูญต่ำ Timberg และ Aiyar อธิบายลักษณะ 4 ประการ ที่ทำให้ต้นทุนการให้กู้ยืมและหนี้สูญของแหล่งเงินนอกระบบต่ำไว้ดังนี้คือ

- 1) ในแหล่งเงินนอกระบบผู้ให้กู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับผู้ขอกู้มากกว่า จึงรู้จักผู้ขอกู้ดีกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับธนาคารพาณิชย์
- 2) ผู้ให้กู้ของแหล่งเงินนอกระบบมีค่าใช้จ่ายผันแปรในการดำเนินงานต่ำกว่า เพราะผู้ให้กู้มีสถานประกอบการไม่ใหญ่โตหรูหราเหมือนกับธนาคารพาณิชย์ จ่ายค่าแรงงานและเงินเดือนในอัตราที่ต่ำกว่า และมีขั้นตอนในการปล่อยเงินกู้น้อยกว่า
- 6) การแข่งขันในด้านบริการที่มีใช้อัตราดอกเบี้ยมีน้อยกว่า เพราะอัตราดอกเบี้ยของเงินที่ปล่อยให้ผู้กำหนดโดยตลอด
- 7) แหล่งเงินนอกระบบไม่ต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบต่างๆ เหมือนกรณีของธนาคารพาณิชย์ เช่น ไม่ต้องสำรองเงินส่วนหนึ่งไว้ เป็นต้น (Timberg, T, A, and C . V. Aiyar, 1984)

จากประสบการณ์การศึกษาในประเทศไต้หวัน Biggs กล่าวไว้ว่า เหตุที่ต้นทุนในการให้กู้ยืมของแหล่งเงินนอกระบบต่ำกว่าของธนาคารพาณิชย์ ก็เพราะว่า การพิจารณา หรือประเมินความมีเครดิตของผู้ขอกู้คนใดคนหนึ่งนั้น อยู่บนพื้นฐานของการที่ผู้ให้กู้ และผู้กู้รู้จักกันเป็นการส่วนตัวมาเป็นระยะเวลาาน ในฐานะของญาติ พี่น้อง เพื่อนฝูง ตัวอย่างเช่น รู้ว่าเป็นคนดีหรือไม่ดี ชยันทำมาหากินแค่ไหน ฯลฯ จากการศึกษาที่ผู้ให้กู้ และผู้กู้อาศัยอยู่ใกล้เคียงกัน และมีขนาดเล็ก เหมือนกันการรู้จักกันอย่างใกล้ชิด ทำให้ต้นทุนค่าใช้จ่ายในการประเมินเครดิตต่ำกว่าในการประเมินเงินกู้อย่างเป็นระบบของเจ้าหน้าที่สินเชื่อของธนาคารพาณิชย์ นอกจากนี้ ในประเทศไต้หวันการแทรกแซงควบคุมธนาคารพาณิชย์อย่างใกล้ชิดของรัฐบาล เป็นผลให้เจ้าหน้าที่สินเชื่อของธนาคารต้องทำงานอย่างระมัดระวัง จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ต้นทุนการให้กู้ยืมสูงขึ้นด้วย (Biggs, 1988)

ประเภทของเงินนอกระบบ

1. วงแชร์

วงแชร์ คือ การที่บุคคลหลายคน ได้นำเอาเงินมารวมกันเป็นเงินกองกลางในจำนวนที่ตกลงไว้ตามช่วงเวลาที่กำหนด โดยกำหนดคิดว่าคนใดคนหนึ่งในจำนวนนั้น ก็จะประมูลเอาเงินกองกลางนั้น ไปใครที่ประมูลไปแล้วก็จะไม่มีโอกาสประมูลในครั้งต่อไป จะมีการประมูลกันไปตามจำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรม จนกว่าจะครบทุกคน จำนวนเงินที่เสนอเพื่อจะประมูลถือว่าเงินกองกลาง ก็จะเป็นดอกเบี้ยจ่ายสำหรับผู้ ที่ประมูลได้ การจ่ายดอกเบี้ยมีทั้งที่เรียกว่า “ดอกเบี้ยตาม” ซึ่งหมายถึง ผู้ที่ประมูลได้จะทยอยจ่ายดอกเบี้ยแก่ผู้ที่ยังไม่ได้ประมูล จนกว่าจะครบหมดทุกคนตามช่วงเวลาที่กำหนด (ที่มีการประมูลแต่ละครั้ง) การจ่ายดอกเบี้ยอีกประเภทหนึ่งเรียกว่า “ดอกเบี้ยหัก” หมายถึงผู้ที่ประมูล ได้ในคราวนั้น จะต้องจ่ายดอกเบี้ยแก่ผู้ที่ยังไม่ได้ประมูลหมดทุกคนทันที

การจ่ายเงินในวงแชร์มีทั้งที่จ่ายกันเป็นเงินสดหรือเช็ค ในทางปฏิบัติถ้าขนาดของวงเงินเป็นจำนวนไม่มากการชำระแต่ละงวดมักจะจ่ายกันเป็นเงินสด แต่ถ้าขนาดของวงเงินมีจำนวนมาก การจ่ายเงินก็จะจ่ายกันด้วยเช็คเมื่อมีผู้ประมูลได้ ผู้ที่ประมูลไม่ได้ก็จะเซ็นเช็คส่งจ่ายให้แก่ผู้ที่ประมูลได้ ในขณะที่เดียวกันผู้ที่ประมูลได้ก็จะเซ็นเช็คส่งจ่ายล่วงหน้า ให้สอดคล้องกับกำหนดการชำระหนี้คืนแต่ละครั้ง เป็นการชำระคืนล่วงหน้าและมอบเช็คนี้ฝากให้กับเจ้าแชร์ เพื่อจ่ายให้แก่ผู้ที่ประมูลได้ราย ต่อไป กำหนดเวลาการประมูล ไม่มีกำหนดแน่นอน เป็นการตกลงกันระหว่างผู้ที่เข้าร่วมวงแชร์อาจมีตั้งแต่ ทุกวัน ทุกอาทิตย์ ทุกสองอาทิตย์ หรือทุกเดือน เป็นต้น

การจัดวงแชร์มีทำอยู่ 2 วิธี วิธีแรกคือ ผู้ที่เข้าร่วมวงแชร์คนใดคนหนึ่งเป็นผู้จัดวงขึ้นมา ซึ่งผู้เข้าร่วมวงแชร์เรียกบุคคลคนนั้นว่า “เจ้าแชร์” โดยปกติเจ้าแชร์จะเป็นผู้รับผิดชอบจ่ายเงินค่าใช้จ่ายในกรณีที่ว่าหากผู้เข้าร่วมวงแชร์คนใดคนหนึ่งไม่ส่งชำระค่าวงแชร์ โดยที่เจ้าแชร์มีความรับผิดชอบสูงหรือมีความเสี่ยงมาก เงินค่าวงแชร์แรกที่ผู้เข้าร่วมวงแชร์นำมารวมกันเป็นกองกลาง มักจะไม่มี การประมูลแต่จะมอบให้แก่ผู้ร่วมวงที่เป็น “เจ้าแชร์” วิธีที่ 2 คือการเล่นแชร์กับบริษัทธุรกิจเงินแชร์ ในกรณีนี้บริษัทจะเป็นผู้จัดวงแชร์ เป็นผู้กำหนดเงื่อนไขต่างๆ และคิดค่าบริการจากผู้ร่วมวงแชร์ การตั้งวงแชร์ตามวิธีการแรกมักจะเป็นการจัดตั้งในระหว่างกลุ่ม เพื่อนฝูง ญาติ พี่น้อง ที่รู้จักกันดี แต่ความรู้จักมักคุ้นจะลดลงสำหรับวิธีที่ 2 เงินทุนจากวงแชร์จัดว่าเป็นเงินทุนระยะสั้น ระยะเวลาของวงแชร์ส่วนมากมักไม่เกิน 2 ปี

สาเหตุที่ผู้ประกอบการหลายประเภทเข้าร่วมเล่นแชร์พอสรุปได้ คือ ผู้ประกอบการ มีความต้องการใช้เงินมากกว่า เงินทุนที่ผู้ประกอบการเองมีและที่สามารถจะกู้ได้จากสถาบันการเงิน จากการสำรวจของผู้ประกอบการบางรายระบุว่า ต้องการเงินจากวงแชร์เพราะไม่มีหลักทรัพย์ที่จะนำไปค้ำประกันการกู้เงินจากสถาบันการเงิน ผู้ประกอบการบางรายตอบว่า เสียอัตราดอกเบี้ยต่ำกว่าแหล่งเงินอื่น (ที่ไม่ใช่สถาบันการเงิน) บางรายเข้าร่วมในลักษณะเป็นผู้ออม ซึ่งระบุว่าอัตราดอกเบี้ยสูงและไม่มีปัญหาการชำระคืน

การใช้เงินกู้จากวงแชร์ เงินที่ประมูลได้จากวงแชร์นอกจากจะนำไปใช้เป็นเงินทุนหมุนเวียน เนื่องจากเป็นเงินระยะสั้นแล้ว ผู้ประกอบการยังใช้เงินที่ประมูลได้ไปในอีกหลายทาง เช่น นำไปขยายกิจการ นำไปชำระคืนเงินกู้ นำไปส่งค่าวงแชร์รายอื่น นำไปเก็งกำไรในที่ดินและอาคาร รวมทั้งนำไปใช้ในการบริโภคของครอบครัวด้วย เป็นต้น

การเล่นแชร์เป็นการเล่นในกลุ่มที่รู้จักกัน มีความเชื่อถือซึ่งกันและกัน การเข้าร่วมเล่นส่วนใหญ่จึงไม่มีการใช้หลักทรัพย์ค้ำประกัน อย่างไรก็ตามมีแชร์บางวง โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่จัดโดยบริษัทแชร์ กำหนดเงื่อนไข ให้ผู้เข้าร่วมเล่นเขียนเช็คส่งจ่ายล่วงหน้าไม่ลงวันที่ทิ้งไว้ให้ที่ “เจ้าแชร์” หรือบริษัทแชร์ อย่างไรก็ตาม การเขียนเช็คไม่ลงวันที่ไม่ถือว่าเป็นการใช้เช็คค้ำประกัน ดังนั้นถ้าไม่สามารถจ่ายตามเช็คได้จะไม่มีผลทางคดีอาญา

การเล่นแชร์มีปัญหาการไม่ชำระค่าวงแชร์ หรือปัญหาเช็คที่ส่งจ่ายล่วงหน้า “ค้าง” น้อยมาก ทั้งนี้เพราะการเล่นตั้งอยู่บนพื้นฐานของการไว้เนื้อเชื่อใจกัน อยู่ระหว่างกลุ่มคนรู้จัก ถ้าผู้เล่นคนใดเกิดบิดพลิ้ว ก็จะเป็นที่ทราบกันทั่วไปหมดในวงการ เครดิต หรือความเชื่อถือในบุคคลนี้จะไม่ได้อยู่อีกต่อไป โอกาสที่จะหาเงินมาใช้ในกิจการ โดยวิธีการเล่นแชร์ หรือการหาเงินจากแหล่งนอกระบบจากแหล่งอื่นก็หมดไปด้วย

อัตราดอกเบี้ย โดยเฉลี่ยแล้วอัตราดอกเบี้ยของเงินที่กู้จากวงแชร์จะสูงกว่าอัตราดอกเบี้ยของสถาบันการเงิน การศึกษาของธนาคารแห่งประเทศไทย พบว่าอัตราของวงแชร์เป็นประมาณร้อยละ 22-23 ต่อปี โดยที่อัตราดอกเบี้ยของสถาบันการเงินเท่ากับประมาณร้อยละ 18-19 ต่อปี (จิตติมา และคณะ, 2529) นอกจากนี้การศึกษายังพบว่าอัตราดอกเบี้ยในแต่ละช่วงเวลาไม่เท่ากัน เช่น ในช่วงที่ธุรกิจมีความต้องการใช้เงินพร้อมกัน ในตอนปีค้ำบัญชีงวดกลางปีและปลายปีของธนาคาร และช่วงที่สถาบันการเงินเข้มงวดการปล่อยสินเชื่อ อัตราดอกเบี้ยจะสูงกว่าปกติ อัตราดอกเบี้ยยังแตกต่างกันไปตามขนาดของกิจการ กล่าวคือกิจการที่จ้างคนงานต่ำกว่า 50 คน จ่ายดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 17 ต่อปี ในขณะที่กิจการที่โตขึ้น เช่น กิจการที่จ้างคนงาน 100 คนขึ้นไป จ่ายอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 3-5 ต่อปี ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากกิจการขนาดเล็กเข้าร่วมวงแชร์ในฐานะของผู้กู้ ส่วนกิจการขนาดใหญ่เข้าร่วมวงแชร์ในฐานะผู้ออมระดมเงินในขนาดที่ผู้เข้าร่วมวงอื่น ๆ ไม่ต้องการระดมเงินกองกลางในช่วงนั้น หรืออาจเป็น “เจ้าแชร์” เองเลยก็ได้

2. สินเชื่อกู้

เมื่อกิจการได้รับสินเชื่อกู้ ก็จะต้องชำระค่าสินค้ำภายในระยะเวลาที่กำหนด ระยะเวลาของสินเชื่อกู้มักเป็นระยะสั้น อย่างไรก็ตาม การกำหนดระยะเวลาสินเชื่อกู้ขึ้นอยู่กับปัจจัย 4 ประการ คือ 1) ลักษณะของสินค้ำ ถ้าเป็นสินค้ำที่นำเสียบง่าย ซื้อง่ายขายคล่องระยะเวลาสินเชื่อกู้ก็จะสั้น เพราะกิจการสามารถขายสินค้ำออกไป และได้เงินสดกลับมาเร็ว ระยะเวลาสินเชื่อกู้ประเภท ผัก ผลไม้ มักจะประมาณ 5-10 วัน สินค้ำประเภท ดิน หิน ปูน ทราย อาจเป็นประมาณ 15-30 วัน เป็นต้น 2) สถานการณ์การเงินของผู้ขาย ถ้าผู้ขายฐานะการเงินไม่ดี ระยะเวลาสินเชื่อกู้จะสั้นมาก ตัวอย่าง เช่น เกษตรกรที่ขายพืชผลให้แก่ พ่อค้า หรือ โรงงาน 3) การส่งเสริมการขาย ถ้ากิจการต้องการส่งเสริมการขาย อาจใช้ระยะเวลายาวเป็นเครื่องมือได้ ในทางตรงกันข้าม ถ้าสินค้ำเป็นที่ต้องการของตลาดกิจการก็จะให้ระยะเวลาสินเชื่อกู้สั้น 4) สถานการณ์ของผู้ซื้อ โดยทั่วไปผู้ซื้อที่มีฐานะการเงินดี มักจะได้สินเชื่อกู้เป็นระยะเวลายาวกว่า

การศึกษาของธนาคารแห่งประเทศไทย พบว่าอัตราดอกเบี้ยสินเชื่อกู้ประมาณร้อยละ 20-30 ต่อปี (ประพันธ์ สายสงเคราะห์, 2529) เหตุที่อัตราดอกเบี้ยสินเชื่อกู้สูงกว่าอัตราดอกเบี้ยของธนาคารพาณิชย์ก็เพราะ 1) ต้นทุนของเงินทุนสูง เพราะกิจการอาจต้องให้สินเชื่อกู้เป็นจำนวนที่มากกว่าเงินทุนที่กิจการมี จึงต้องอาศัยเงินกู้จากธนาคารพาณิชย์ สถาบันการเงินอื่น และแหล่งเงินนอกระบบมาช่วย 2) เพื่อจูงใจให้ลูกค้าชำระค่าสินค้ำเร็วขึ้น

การระบุว่า สินเชื่อมีต้นทุนสูงหรือต่ำกว่าสินเชื่อประเภทอื่น ยังเป็นที่โต้เถียงกันอยู่ในบางครั้งสินเชื่อการค้าเป็นสินเชื่อที่มีต้นทุนสูงมากสำหรับผู้ซื้อ แต่ผู้ซื้อจำเป็นต้องใช้เพราะไม่มีทางเลือกทางอื่น อย่างไรก็ตาม ถ้าหากผู้ขายให้สินเชื่อการค้าเป็นเครื่องมือส่งเสริมการขายสินเชื่อการค้าจะมีต้นทุนต่ำ มีลักษณะเป็นเงินช่วยเหลือจากผู้ขาย

สินเชื่อการค้าแม้จะมีการใช้กันอย่างแพร่หลาย แต่สถิติเกี่ยวกับหนี้สูญต่ำมาก การศึกษาของธนาคารแห่งประเทศไทยพบว่า หนี้สูญของผู้ผลิตสินค้าประเภทต่าง ๆ คิดเป็นเพียงร้อยละ 0.04 - 0.59 ของมูลค่ายอดขายเท่านั้น ทั้งนี้เพราะการได้รับสินเชื่อการค้า เป็นการได้รับสินเชื่อบนพื้นฐานของความไว้วางใจกัน ไม่ต้องใช้หลักทรัพย์ค้ำประกัน ผู้ที่ได้รับจึงต้องพยายามรักษาความเชื่อถือไว้ และจะเป็นที่ทราบกันดีในแวดวงผู้ที่ทำการค้าร่วมกัน หรือมีฉะนั้นก็จะมีปัญหาในการบริหารเงินทุนหมุนเวียนมาก เพราะจะต้องใช้เงินสดมากขึ้น และการกู้ยืมลำบากยุ่งยากขึ้น

3. การซื้อขายลดเช็ค

การซื้อขายลดเช็ค คือ การที่ผู้ต้องการใช้เงิน นำเช็คที่ยังไม่ถึงกำหนดส่งจ่ายไปขายให้แก่บุคคลอีกคนหนึ่ง (ผู้ให้กู้) ผู้ให้กู้ก็จะคิดดอกเบี้ยจากผู้ขายลดเช็ค (ผู้กู้) โดยการจ่ายเงินไม่เต็มจำนวนที่ระบุไว้ในเช็ค หรือ อีกนัยหนึ่ง ก็คือจำนวนเงินที่ผู้ให้ลดต่ำกว่าจำนวนที่ระบุไว้ในเช็ค จำนวนเงินที่ขายหายไปก็ คืออัตราดอกเบี้ยที่ผู้ขายลดเช็คต้องจ่ายนั่นเอง

การขายลดเช็คอาจทำกับธนาคารก็ได้ หรือขายให้แก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งที่ไม่ใช่สถาบันการเงินก็ได้ ถ้าเป็นการขายลดเช็คให้แก่ธนาคาร จะเรียกการกู้ยืมแบบนี้ว่า “Cleaned Bill Discount” ซึ่งครอบคลุมถึงการซื้อลดตั๋วเงินประเภทต่าง ๆ ด้วย ในกรณีที่ขายลดเช็คให้แก่ธนาคารก็เป็นเหมือนกับการกู้เงินจากตลาดเงินในระบบ ส่วนการขายลดเช็คให้แก่เอกชนทั่วไป หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า “การแลกเช็ค” เป็นการกู้เงินจากแหล่งนอกระบบ

เช็คที่นำไปขายลดกับธนาคาร เป็นเช็คที่เกิดจากการที่กิจการขายสินค้าเป็นเงินเชื่อ และลูกค้าเซ็นเช็คส่งจ่ายล่วงหน้ามาให้ การกู้เงินโดยวิธีนี้คือการกู้เงินโดยการเอาเช็ค “ลูกหนี้การค้า” ซึ่งเป็นรายการในด้านทรัพย์สินไปค้ำประกันการกู้ การค้ำประกันถ้าเป็นการขายออกไปเลย (แฟกเตอร์ริง Factoring) เมื่อเช็คถึงกำหนดชำระแล้วหากผู้ซื้อลดเช็คไม่ สามารถนำเช็ค ไปขึ้นเงินได้ ผู้ขายลดเช็คหรือผู้กู้ไม่ต้องรับผิดชอบใด ๆ ทั้งสิ้น แต่ถ้าหากเป็นการนำไปค้ำประกันแบบที่เรียกว่า เพดจิง (Pieding) ผู้กู้หรือผู้ขายลดเช็คจะต้องนำเงินมาชำระคืน ถ้าหากผู้ซื้อลดเช็คไม่ สามารถนำเช็คไปขึ้นเงินได้ ดังนั้น ถ้าเป็นการขายลดเช็คแบบแฟกเตอร์ริง ผู้ซื้อลดจะคิดส่วนลด

หรืออัตราดอกเบี้ยแพงกว่า เพราะผู้ซื้อลดเสียงมากกว่าและต้องมีค่าใช้จ่ายที่จะต้องตรวจสอบประวัติของผู้ออกเช็คอีกด้วย การขายลดเช็คที่เกิดจากการขายสินค้าเป็นเงินเชื่อส่วนใหญ่จะเป็นการขายแบบแฟคเตอร์ริง เพราะถึงแม้จะเสียดอกเบี้ยแต่ก็ไม่ต้องคอยเสียงว่าจะเรียกเก็บเงินตามเช็คได้หรือไม่ ถ้าเรียกเก็บไม่ได้ก็ต้องเสียเวลาทำมาหากินและค่าใช้จ่ายที่จะต้องติดตามมาอีกด้วย ในกรณีที่เช็คที่นำไปขายลดเป็นเช็คที่ผู้ประกอบการออกเองเพื่อนำไปค้ำประกันเงินกู้ การทำในลักษณะเช่นนี้จะทำให้ยอดหนี้สินของกิจการเพิ่มขึ้น ซึ่งไม่เหมือนกรณีที่กล่าวถึงข้างต้น การขายเช็คที่เป็นของตัวผู้ประกอบการเอง จะทำได้กับแหล่งนอกระบบเท่านั้น ธนาคารจะรับซื้อลดเช็คการค้าเท่านั้น

การที่แหล่งเงินนอกระบบทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นการเล่นแชร์ หรือญาติ พี่น้อง เพื่อนฝูง ที่ให้กู้เงินยอมรับเช็คเป็นเครื่องค้ำประกันการกู้เงินก็เพราะมีเงื่อนไขทางกฎหมายรองรับอยู่ โดยปกติแล้วการออกเช็คเป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายเพื่อชำระหนี้ หมายถึงเช็คที่ผู้ตั้งจ่ายตกลงให้ผู้ทรงเช็คไปเบิกเงินจากธนาคารเมื่อเช็คถึงกำหนด ถ้านำไปเบิกแล้วธนาคารไม่จ่ายเงินให้เพราะว่าผู้ออกเช็คมีเงินในบัญชีไม่เพียงพอ ผู้ออกเช็คจะมีความผิดทางแพ่งเท่านั้นอย่างไรก็ตาม มีหลายกรณีที่ผู้ออกเช็คไม่ได้ออกเช็คเพื่อวัตถุประสงค์ในการชำระหนี้ แต่เป็นการออกเช็คเพื่อการประกันหนี้ โดยมีได้ตกลงให้ผู้ทรงเช็คนำเช็คไปเบิกเงินจากธนาคาร ในกรณีนี้ถ้าหากผู้กู้เงินไม่ยอมชำระหนี้ตามกำหนด และถ้าผู้ให้กู้นำเช็คที่ค้ำประกันไปเบิกเงินจากธนาคารไม่ได้ก็ด้วย ก็จะทำให้เกิดความปั่นป่วนขึ้นทั่วไป จึงได้ออกพระราชบัญญัติ ว่าด้วยความผิดจากการใช้เช็ค ที่ไม่ต้องด้วยหลักเกณฑ์ทางกฎหมายเป็นคดีอาญาอีกด้วย ด้วยพระราชบัญญัตินี้ จึงทำให้มีการออกเช็คล่วงหน้า ในลักษณะเป็นการค้ำประกันการกู้ยืมเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง (อนันต์ ศรีสว่างสุข 2528)

การศึกษาของธนาคารแห่งประเทศไทย ระบุว่าเงินทุนที่นำมาใช้ซื้อลดเช็คประมาณครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 53) เป็นเงินทุนของผู้ประกอบการเอง ร้อยละ 14.5 เป็นเงินที่เก็บจากเช็คที่ครบกำหนด ประมาณร้อยละ 33 เป็นเงินที่มาจากแหล่งภายนอกกิจการ ซึ่งร้อยละ 22 ได้มาจากสถาบันการเงินต่าง ๆ และที่เหลืออีกร้อยละ 11 เป็นเงินกู้จากแหล่งนอกระบบ เช่น การเล่นแชร์ ญาติพี่น้อง และนายทุนท้องถิ่น (อนันต์ ศรีสว่างสุข, 2528)

ผู้รับซื้อลดเช็คไม่ได้ให้ความสำคัญแก่หลักทรัพย์ค้ำประกัน ปัจจัยสำคัญที่ผู้รับซื้อลดเช็คพิจารณา คือความเชื่อถือในตัวผู้ออกเช็คหรือผู้สกลหลังเช็ค ปัจจัยที่มีความสำคัญรองลงไป ได้แก่ การรับรองของเพื่อนร่วมธุรกิจ การรับซื้อจะรับซื้อเช็คที่ออกโดยผู้ที่มีชื่อหรือชื่อได้เท่านั้น

จะไม่มี การรับซื้อเช็คจากผู้ออกเช็คที่ไม่รู้จักเด็ดขาด อย่างไรก็ตาม ถ้าเป็นวงเงินจำนวนมากก็มีการเรียกร้องสิ่งค้ำประกันเช่นกัน

สาเหตุที่กิจการหาเงินโดยการขายลดเช็ค อธิบายได้ดังนี้ คือ ร้อยละ 42 ระบุว่าต้องการใช้เงินอย่างรีบด่วน ไม่สามารถหมุนเงินทางอื่นได้ทัน ร้อยละ 25 ระบุว่าธนาคารพาณิชย์ไม่เพิ่มวงเงินให้ ร้อยละ 23 ระบุว่าการขายเช็คได้เงินมาง่ายกว่าวิธีอื่น และที่เหลือระบุว่าไม่มั่นใจในเช็คลูกค้าที่ถืออยู่จึงนำมาขาย

ต้นทุนของการดำเนินธุรกิจรับซื้อเช็คประกอบด้วย ต้นทุนของเงินที่นำมาใช้ซื้อลดเช็ค ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ และหนี้สูญ ในเรื่องต้นทุนของเงินที่นำมาใช้ซื้อลดเช็ค เงินที่นำมาใช้ซื้อเช็คนั้น ส่วนหนึ่งเป็นเงินของผู้ซื้อลดเช็คเอง อีกส่วนหนึ่งเป็นเงินที่ผู้ซื้อลดเช็คกู้ยืมมาจากแหล่งภายนอก เมื่อคิดต้นทุนเฉพาะเงินที่กู้ยืมมาจากแหล่งภายนอกแล้วจะคิดเป็นร้อยละ 6.01 ของเงินหมุนเวียนในธุรกิจซื้อลดเช็คทั้งหมด ในจำนวนนี้ร้อยละ 5.98 เป็นค่าดอกเบี้ยจ่าย ส่วนที่เหลือเป็นค่าใช้จ่ายอื่น ๆ เช่น ค่าใช้จ่ายในการจำหน่ายหลักทรัพย์เป็นประกัน ค่าใช้จ่ายในการจดทะเบียนจำนองหลักทรัพย์เป็นประกัน เป็นต้น (ตารางที่ 3) ส่วนเงินทุนของผู้ประกอบการเองและเงินที่เรียกเก็บตามเช็คที่ครบกำหนด ถ้าคิดค่าเสียโอกาสให้เงินส่วนนี้เท่ากับร้อยละ 15 ต่อปีแล้วต้นทุนของส่วนที่ได้จากภายในของกิจการจะเท่ากับร้อยละ 10.05 ($=0.67$ คูณ 15 ซึ่ง 0.67 คือ สัดส่วนของเงินที่ได้จากภายในกิจการ ที่ใช้ในการซื้อลดเช็คที่กล่าวถึงแล้วข้างต้น) ดังนั้นต้นทุนของเงินรวมทั้งหมดจะเท่ากับร้อยละ 16.06 ต่อปี

ต้นทุนค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ในการดำเนินธุรกิจ เช่น ค่าเช่าสำนักงาน ค่าใช้จ่ายสำนักงาน เงินเดือนค่าจ้างคิดเป็นร้อยละ 1.52 ของเงินหมุนเวียนซื้อลดเช็คทั้งหมด ในจำนวนนี้ค่าเช่าสำนักงานเป็นส่วนประกอบที่มากที่สุด ถ้าไม่คิดค่าใช้จ่ายรายการนี้แล้ว ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ทั้งหมดจะเป็นเพียงร้อยละ 0.06 เท่านั้น

ต้นทุนอีกอย่างหนึ่งของการซื้อลดเช็ค คือการที่ไม่สามารถนำเช็คที่ไปรับซื้อมานั้นไปขึ้นเป็นเงินสดได้ การศึกษาในระหว่างปี 2526 - 2527 ซึ่งเป็นปีที่มีการซื้อขายลดเช็คมาก เพราะธนาคารพาณิชย์จำกัดการให้สินเชื่อพบว่าประมาณร้อยละ 12.9 - 15.9 จัดว่าเป็นลูกหนี้ที่มีปัญหา และประมาณร้อยละ 5.1 - 5.4 จัดว่าเป็นหนี้สูญ (ดูตารางที่ 4)

ตาราง ที่ 3 ต้นทุนของเงินทุน และค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน ของธุรกิจซื้อลดเช็ค

	ต้นทุน (ร้อยละของจำนวนซื้อลดเช็ค)
ต้นทุนของเงินกู้ (ประมาณ 33 % ของวงเงินทั้งหมด)	6.01
ต้นทุนอื่น ๆ	1.52
ค่าเช่าสำนักงาน	1.46
ค่าใช้จ่ายสำนักงาน	0.01
เงินเดือน และค่าจ้าง	0.03
อื่น ๆ	0.02
รวม	7.53

ที่มา : ธนาคารแห่งประเทศไทย

ตาราง ที่ 4 สถานภาพการให้กู้ ของธุรกิจซื้อลดเช็ค

รายการ	หน่วย	2526	2527
(1) เงินให้กู้ทั้งหมด	ล้านบาท	576.74	565.10
(2) หนี้สงสัยจะสูญ	ล้านบาท	74.38	8.94
(3) หนี้สูญ	ล้านบาท	29.34	30.42
(4) หนี้สงสัยจะสูญต่อเงินให้กู้ทั้งหมด ((2)/(1) * 100)	ร้อยละ	12.90	15.90
(5) หนี้สูญต่อเงินให้กู้ทั้งหมด ((3)/(1) * 100)	ร้อยละ	5.10	5.40

ที่มา : ธนาคารแห่งประเทศไทย

เมื่อรวมต้นทุนทั้ง 3 รายการข้างบน จะได้ต้นทุนรวมในการดำเนินธุรกิจซื้อขายลดเช็ค เท่ากับร้อยละ 22.69 ในจำนวนนี้ร้อยละ 10.05 เป็นค่าเสียโอกาสของต้นทุนของเงินส่วนที่ได้จากภายในกิจการ

อัตราดอกเบี้ยของการกู้ยืมเงิน โดยการขายลคเช็ค จะเปลี่ยนแปลงตามการรู้จักกับผู้ขายลคเช็ค การมีสิ่งค้ำประกัน อัตราจะอยู่ในช่วงร้อยละ 1.5 - 3.0 ต่อเดือน เป็นประมาณร้อยละ 30 ต่อปี นอกจากนั้น อัตราดอกเบี้ยแตกต่างกันในแต่ละภูมิภาคและแต่ละฤดู การที่อัตราดอกเบี้ยแตกต่างกันไปในแต่ละภูมิภาค แสดงให้เห็นถึงการแยกกระจายของตลาดสินเช็คและความแตกต่างในปัจจุบันต่าง ๆ ที่เป็นตัวกำหนดอัตราดอกเบี้ยในแต่ละตลาด ซึ่งได้แก่ ต้นทุนของเงินค่าโสหุ้ยในการให้บริการ ความเสี่ยง และอำนาจผูกขาดของผู้ซื้อลคเช็ค ส่วนความแตกต่างในแต่ละฤดูก็สะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างในอุปสงค์และอุปทานในแต่ละช่วงเวลา การรับซื้อขายลคเช็คจะมีมากในช่วงที่ธนาคารพาณิชย์ปิดงวดบัญชี ช่วงที่ธนาคารพาณิชย์เข้มงวดการให้กู้ยืม ช่วงเทศกาล และช่วงสิ้นเดือน เป็นต้น การศึกษาของธนาคารแห่งประเทศไทย ไม่พบความสัมพันธ์ระหว่างอัตราดอกเบี้ยรับซื้อขายลคเช็คกับขนาดของวงเงิน ระยะเวลาและประเภทธุรกิจ ในบางฤดูมีความต้องเงินกู้ต่ำ แต่ผู้รับซื้อลคเช็คก็ไม่มีการลดอัตราดอกเบี้ยลงมาเพื่อให้มีการกู้มากขึ้น ทั้งนี้จากการสำรวจผู้ให้กู้ระบุว่า ถ้าอัตราดอกเบี้ยต่ำกว่าที่เคยคิด ก็ฝากเงินไว้ในธนาคารดีกว่าและไม่เสี่ยงด้วย

เงินที่ได้จากการขายลคเช็ค ประมาณร้อยละ 65 ใช้ไปในการดำเนินงานต่าง ๆ เช่น ร้อยละ 34 ใช้เป็นเงินหมุนเวียน ร้อยละ 17 ใช้เพื่อการลงทุน และร้อยละ 15 เพื่อสต็อกสินค้าหรือวัตถุดิบ เงินส่วนที่เหลือ ร้อยละ 17 ใช้ชำระคืนเงินกู้แก่ธนาคารพาณิชย์ ร้อยละ 8 ใช้เล่นแชร์ และร้อยละ 5 ใช้ในการบริโภค

4. นายทุนเงินกู้ ญาติ พี่น้อง

นายทุนเงินกู้ ญาติ พี่น้อง พ่อแม่ ก็เป็นแหล่งเงินนอกระบบอีกประเภทหนึ่ง การกู้ยืมไม่ว่าผู้ให้กู้จะเป็นนายทุนเงินกู้ หรือ ญาติ พี่น้อง มักอยู่พื้นฐานของการรู้จักกันเป็นส่วนตัวกับผู้กู้ การกู้ยืมจาก ญาติ พี่น้อง ส่วนใหญ่จะไม่ต้องใช้สิ่งใดค้ำประกันแต่การกู้ยืมจากนายทุนเงินกู้ส่วนใหญ่จะใช้เช็คส่งจ่ายล่วงหน้าค้ำประกัน อัตราดอกเบี้ยโดยทั่วไปเป็นประมาณร้อยละ 2.5 ต่อเดือน หรือประมาณร้อยละ 26-30 ต่อปี (Onchan, T, 1985) การกู้ยืม โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากญาติ พี่น้อง มักไม่มีการระบุระยะเวลาชำระคืน วัตถุประสงค์ และแม้แต่อัตราดอกเบี้ยไว้แน่นอน การใช้เงินกู้ เงินที่กู้จากนายทุนเงินกู้ส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ในการผลิต แต่เงินที่กู้จากญาติ พี่น้อง มีการใช้ไปเพื่อวัตถุประสงค์การบริโภคด้วย

5. ลีสซิ่ง

โดยทั่วไปกิจการสนใจที่จะจัดหาสินทรัพย์มาใช้ในกิจการ วิธีการที่จะให้ได้มาซึ่งสินทรัพย์ทางหนึ่ง ก็คือ การเช่า (ซึ่งจะไม่ได้เป็นเจ้าของสินทรัพย์) และอีกทางหนึ่งก็คือการซื้อ (ซึ่งจะได้เป็นเจ้าของสินทรัพย์ด้วย) ในอดีตการเช่ามักใช้กับสินทรัพย์ประเภท ที่ดิน โรงเรียน แต่ปัจจุบันเริ่มมีการเช่าเครื่องมือ เครื่องจักร กันมากขึ้น

การเช่ามีลักษณะคล้าย ๆ การกับการกู้ยืม แต่การกู้ยืมกิจการสามารถนำเงิน ไปลงทุนกับสินทรัพย์ใด ๆ ก็ได้ ส่วนการเช่ามักจะใช้ได้กับสินทรัพย์บางประเภทเท่านั้น ลักษณะอีกประการหนึ่งของการเช่าก็คือ กิจการไม่ต้องหาเงินมาเพื่อจัดหาสินทรัพย์ที่ต้องการใช้

การเช่าในลักษณะลีสซิ่ง เป็นการทำสัญญาระหว่างผู้เช่ากับผู้ให้เช่า ผู้เช่ามีสิทธิในการใช้ทรัพย์สินนั้นตราบเท่าที่ยังปฏิบัติตามเงื่อนไขในสัญญาเช่า ส่วนกรรมสิทธิ์ในสินทรัพย์เมื่อสิ้นสุดสัญญาเช่าจะเป็นของใครขึ้นอยู่กับข้อตกลงของทั้งสองฝ่าย โดยทั่วไปแล้ว ผู้เช่ามิได้ต้องการความเป็นเจ้าของ เพียงแต่ต้องการใช้สินทรัพย์ในระยะยาวมากกว่า

การเช่าแบบลีสซิ่ง มี 2 ประเภท คือ Financial Lease และ Operating Lease

ลักษณะของการเช่าแบบ **Financial Lease** คือ 1) ผู้ให้เช่าไม่ต้องดูแลบำรุงรักษา หรือซ่อมแซมสินทรัพย์ 2) ผู้เช่าไม่สามารถบอกเลิกสัญญาเช่าได้ 3) มูลค่าปัจจุบันของค่าเช่าที่จ่ายเป็นงวดๆ จะต้องคุ้มกับราคาของสินทรัพย์และจะต้องให้ผลตอบแทนของผู้เช่าในอัตราที่ผู้เช่าต้องการด้วย สินทรัพย์ที่เช่ากันนั้นอาจเป็นสินทรัพย์ใหม่ ซึ่งผู้ให้เช่าจัดซื้อโดยตรงจากผู้ผลิต หรือตัวแทนจำหน่ายก็ได้ หรืออาจเป็นสินทรัพย์ที่ผู้เช่าขายให้ผู้ให้เช่าก็ได้ ในกรณีหลังนี้เรียกว่า “การขายแล้วเช่ากลับ” (Sale and Leaseback) การเช่าตามวิธีนี้เมื่อกิจการขายสินทรัพย์ให้แก่ผู้ให้เช่าแล้ว จะทำสัญญาเช่าสินทรัพย์ที่ขายไปนั้นทันที ดังนั้นผู้เช่า 1) จะได้รับเงินสดจากการขายสินทรัพย์นั้น ตามแต่ที่ตกลงกัน และ 2) ยังจะมีสิทธิใช้สินทรัพย์นั้นต่อ เท่ากับช่วงเวลาที่กำหนดในสัญญา เงินที่ได้จากการขายสามารถนำไปลงทุนในด้านอื่นๆ ได้ต่อไป

ลักษณะของการเช่าแบบ **Operating Lease** เป็นการเช่าที่พบโดยทั่วไป โดยปกติผู้ให้เช่ามักเป็นผู้ให้การบำรุงรักษาและซ่อมแซม ซึ่งค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นมักรวมอยู่ในค่าเช่าทั้งหมด การเช่าแบบนี้มูลค่าปัจจุบันของค่าเช่าทุก ๆ งวดมักน้อยกว่าราคาของสินทรัพย์ที่เช่านั้น อย่างไรก็ตาม ระยะเวลาของการเช่ามักจะสั้นกว่าอายุใช้งานของสินทรัพย์นั้นมาก ทั้งนี้ผู้ให้เช่ามักจะมีรายได้เพิ่มจากการทำสัญญาเช่าต่อหรือการขายสินทรัพย์นั้นต่อไป กรรมสิทธิ์ของสินทรัพย์อยู่ที่ผู้ให้เช่า

ในประเทศไทยยังไม่มีคำจำกัดความของคำว่า ธุรกิจลีสซิ่ง และพระราชบัญญัติควบคุมธุรกิจลีสซิ่งโดยตรง จึงพบว่ามียุทธวิธีเป็นจำนวนมากที่ใช้ชื่อที่เกี่ยวข้องกับลีสซิ่ง แต่ความจริงแล้วทำธุรกิจการเช่าซื้อ^๒ มีหลายบริษัทที่ดำเนินธุรกิจให้เช่าแบบ Operating Lease แฝงอยู่ในกิจการหลายประเภท และใช้ชื่อเรียกต่างกันไป การให้บริการจะจำกัดเฉพาะสินทรัพย์ที่มีความชำนาญพิเศษ เช่น การให้เช่ารถยนต์ คอมพิวเตอร์ ฯลฯ

เมื่อประมาณเดือนกรกฎาคม 2531 บริษัทที่มุ่งเน้นการประกอบธุรกิจลีสซิ่งแบบ Financial Lease โดยเฉพาะมีเพียง 5 บริษัท ทรัพย์สินที่บริษัทลีสซิ่งทั้ง 5 ให้เช่า ได้แก่ อุปกรณ์โรงงาน เครื่องจักรทุกประเภท คอมพิวเตอร์ รถยนต์ และสิ่งหามทรัพย์อื่น ๆ ทั้งหมด ลักษณะเด่นของบริษัทลีสซิ่งทั้ง 5 คือ จะอิงอยู่กับสถาบันการเงินทั้งสิ้น ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นระหว่างเงินนอกระบบและเงินในระบบ ส่วนอัตราค่าเช่าที่บริษัทลีสซิ่งจะคิดกับผู้เช่าในอัตราเท่าไรขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย เช่น มูลค่าของทรัพย์สิน ค่าใช้จ่ายในการจัดหาเงินทุนเพื่อซื้อทรัพย์สินนั้น ค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานค่าประกันทรัพย์สิน ภาษีมูลค่าเพิ่ม อากรนำเช่า ระยะเวลาในการเช่า ประเภทการเช่า (Operating Lease หรือ Financial Lease) อัตราดอกเบี้ยในปัจจุบัน และแนวโน้มความเสี่ยงต่าง ๆ นอกจากนี้ บริษัทลีสซิ่งอาจเรียกเก็บค่าเช่าล่วงหน้าก่อนเพื่อเป็นหลักประกันก็ได้ อัตราการเรียกเก็บอาจจะแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับความน่าเชื่อถือของผู้เช่าแต่ละราย

การให้บริการของบริษัทลีสซิ่ง นอกจากการให้บริการลีสซิ่งแล้ว ยังให้บริการเช่าซื้อด้วย จากการสอบถามผู้ประกอบการลีสซิ่งพบว่า ในปัจจุบันการให้บริการมากกว่าร้อยละ 95 เป็นการให้บริการเช่าซื้อ ส่วนการให้บริการลีสซิ่งน้อยมากเพราะ 1) กำไรจากการให้บริการลีสซิ่งต่ำมาก ซึ่งเป็นเพราะภาษีมูลค่าเพิ่มของให้บริการลีสซิ่งเก็บจากฐานรายได้ทั้งหมด (ไม่ใช่ส่วนต่างของรายรับและต้นทุนรวม) นอกจากนี้ทางด้านภาษีเงิน ได้นิติบุคคลก็เก็บร้อยละ 5 ของฐานรายได้แทนที่จะเป็นของส่วนต่างเงินต้นกับดอกเบี้ยเช่นกัน 2) อัตราผลตอบแทนหรืออัตราดอกเบี้ยจากการให้บริการเช่าซื้อสูงมาก เพราะเป็นการคิดอัตราดอกเบี้ยโดยไม่ลดยอดเงินต้นลงเมื่อมีการชำระเงินค่างวดตลอดระยะเวลาของการเช่าซื้อ

^๒ การเช่าซื้อ คือ การทำสัญญาระหว่างผู้เช่าซื้อกับผู้ให้เช่าซื้อ โดยผู้ให้เช่าซื้อยังคงมีกรรมสิทธิในสินทรัพย์จนกว่าจะครบอายุสัญญา และผู้เช่าซื้อปฏิบัติตามเงื่อนไขทุกประการ กรรมสิทธิ์จะตกเป็นของผู้เช่าซื้อทันที (ผู้เช่าซื้อต้องการเป็นเจ้าของทรัพย์สิน แต่ไม่มีเงินพอที่จะชำระได้ทั้งหมดทันที) ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ผู้เช่าซื้อต้องรับผิดชอบเองทั้งหมด

การให้บริการของกิจการลีสซิ่ง เกือบทั้งหมด เป็นการให้บริการแก่กิจการที่อยู่ใน กรุงเทพมหานคร และเขตจังหวัดปริมณฑลรอบกรุงเทพมหานคร ทั้งนี้เพราะ 1) กิจการอุตสาหกรรมหรือกิจการอื่น ๆ ที่จะใช้บริการลีสซิ่ง ส่วนมากมีที่ตั้งอยู่ในบริเวณดังกล่าว 2) ต้นทุนในการหาสารสนเทศเกี่ยวกับผู้ขอใช้บริการในต่างจังหวัดสูงมาก 3) ต้นทุนในการให้บริการแก่กิจการในต่างจังหวัดสูงกว่า กล่าวคือถ้าหากไม่มีการชำระค่างวดตามกำหนดแล้วการออกไปติดตามในแต่ละครั้ง (ค่าเดินทาง ค่าที่พัก ค่าเบี้ยเลี้ยง) จะมากกว่ารายได้สุทธิที่ได้รับ ส่วนข้อจำกัดในการให้บริการอีกประการหนึ่งของกิจการลีสซิ่ง คือ เครื่องจักร ที่นำเข้าโดยผู้มีใบอนุญาตประกอบกิจการโรงงาน (รง.4) หรือ บริษัทที่ได้รับการส่งเสริมการลงทุนจะได้รับยกเว้นภาษีมูลค่าเพิ่ม และ / หรือ อากรขาเข้า แต่ถ้านำเข้าโดยบริษัทลีสซิ่ง เพื่อให้เช่าแก่ธุรกิจกลับไม่ได้รับสิทธิพิเศษดังกล่าว นอกจากจะทำหนังสือถึงคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนเป็นกรณีไป เพราะถือว่าเครื่องจักรเป็นกรรมสิทธิ์ของผู้ให้เช่า

การศึกษาของกระทรวงอุตสาหกรรมพบว่าในระหว่างปี 2525 - 2528 ธุรกิจขนาดเล็ก (บริษัทที่มีทุนจดทะเบียนต่ำกว่า 1 ล้านบาท) ใช้บริการจากลีสซิ่งมากที่สุดคือเท่ากับร้อยละ 37 ของจำนวนผู้เช่าทั้งหมด ส่วนบริษัทจำกัดขนาดใหญ่ (ทุนจดทะเบียนมากกว่า 5 ล้านบาท) ประกอบเป็นสัดส่วนร้อยละ 20.5 ของจำนวนผู้เช่าทั้งหมด ส่วนที่เหลือเป็นธุรกิจที่จดทะเบียนพาณิชย์ หรือธุรกิจการค้ารายย่อย และบริษัทจำกัดขนาดกลาง มูลค่าของการเช่าตามวิธีลีสซิ่งมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกัน ภาวะการค้า / เศรษฐกิจและนโยบายสินเชื่อของรัฐบาล สถิติมูลค่าเครื่องจักรที่ให้เช่าเป็นดังนี้

ปี	มูลค่า (ล้านบาท)
2525	135.6
2526	193.2
2527	286.4
2528	242.7

ในช่วงปี 2525 - 2526 ภาวะเศรษฐกิจเริ่มฟื้นตัวภายหลังวิกฤตการณ์น้ำมัน มูลค่าการเช่าก็สูงตามไปด้วยในปี 2527 ปัจจัยที่ทำให้มูลค่าการเช่าเพิ่มที่สำคัญคือ นโยบายการจำกัดสินเชื่อของธนาคารแห่งประเทศไทย อุตสาหกรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งขนาดกลางและขนาดย่อมหันมาใช้บริการลีสซิ่งกันมาก ในปี 2528 ภาวะการค้าเศรษฐกิจซบเซาลง มูลค่าการเช่าจึงลดลงด้วย (มารศรี กิตติอุดมเดช, 2529)

6. การเช่าซื้อ

เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ธุรกิจอาจนำมาใช้เพื่อจะให้สินทรัพย์มาใช้ในกิจการ โดยที่จ่ายเงินเพียงเล็กน้อยในระยะแรก และค่อยๆทยอยจ่ายในช่วงระยะเวลาหนึ่งที่กำหนด ในการเช่าซื้อผู้เช่าซื้อจะทำสัญญากับผู้ให้เช่าโดยผู้ให้เช่ายังคงมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินนั้นจนกว่าจะครบอายุสัญญา และผู้เช่าปฏิบัติตามเงื่อนไขทุกประการ หลังจากนั้น กรรมสิทธิ์จะตกเป็นของผู้เช่าซื้อทันที ในกรณีที่ผู้เช่าซื้อต้องการเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์นั้น แต่ยังไม่สามารถชำระเงินได้หมดทันที ค่าใช้จ่ายต่างๆ ในการใช้ทรัพย์สินผู้เช่าซื้อต้องรับผิดชอบเองทั้งหมด การเช่าซื้อที่พบบ่อยคือ การเช่าซื้อบ้านพร้อมที่ดิน รถยนต์ รถบรรทุก และรถจักรยานยนต์ การเช่าซื้อคล้ายคลึงกับ ลีสซิ่งมาก ความแตกต่างก็คือในการเช่าซื้อ ผู้เช่าซื้อมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อใช้ประโยชน์ในสินทรัพย์ และต้องการได้กรรมสิทธิ์ในสินทรัพย์นั้น ส่วนลีสซิ่ง ผู้เช่าไม่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อการเป็นเจ้าของหรือได้กรรมสิทธิ์ในสินทรัพย์นั้น

ในการเช่าซื้อ ผู้เช่าซื้อ มักไม่ได้เช่าซื้อโดยตรงกับผู้ผลิตสินค้าเพื่อขาย ผู้เช่าซื้อจะไปติดต่อกับผู้ผลิตสินค้าในขั้นแรกเพื่อทราบ หรือเจรจาต่อราคาซื้อขายสินทรัพย์ที่ต้องการซื้อ หลังจากนั้นผู้เช่าซื้อจะไปติดต่อกับบริษัทเงินทุน หรือบริษัทลีสซิ่ง (ที่ให้บริการเช่าซื้อ) ว่าต้องการซื้อสินทรัพย์ แต่เงินที่ตัวเองมีไม่พอจะซื้อสินค้าได้ ดังนั้น จึงต้องทำสัญญาเช่าซื้อกับบริษัท โดยให้บริษัทเช่าซื้อนำเงินไปชำระให้แก่ผู้ผลิตสินค้าทั้งหมด เพื่อจะได้สินทรัพย์มาใช้ได้ทันที และผู้เช่าซื้อ จะทำสัญญาเช่าซื้อกับบริษัทเช่าซื้อตามข้อตกลงที่กำหนดกัน นั่นคือผู้เช่าซื้อให้บริษัทเช่าซื้อออกเงินไปก่อน และทำสัญญาผ่อนชำระเงินกับบริษัทเช่าซื้ออีกต่อหนึ่ง ตัวอย่างเช่น ผู้เช่าซื้อต้องการซื้อรถบรรทุกเล็กคันหนึ่งราคา 250,000 บาท แต่ตัวเองมีเงินเพียง 100,000 บาท ก็จะไปติดต่อกับบริษัทเช่าซื้อให้นำเงินไปจ่ายแก่ผู้ขายรถบรรทุกเล็กเต็มจำนวน 250,000 บาท และผู้เช่าซื้อก็จ่ายเงินจำนวน 100,000 บาท ให้บริษัทเช่าซื้อและทำสัญญาเช่าซื้อที่จะผ่อนชำระเงินจำนวน 150,000 บาท ซึ่งระยะเวลาการผ่อนชำระเงินที่ต้องชำระแต่ละงวดและอัตราดอกเบี้ย ผู้เช่าซื้อ และ บริษัทเช่าซื้อ ต้องตกลงกันให้เรียบร้อยก่อนไปซื้อสินทรัพย์จากผู้ขาย

การเช่าซื้อเป็นกิจการที่แพร่หลายมากในปัจจุบัน และเป็นกิจการที่บริษัทเช่าซื้อปลอดภัยมาก ๆ เพราะเป็นการให้กู้เงินโดยมีหลักทรัพย์ค้ำประกัน ในกรณีของรถยนต์ รถบรรทุก หรือรถจักรยานยนต์ ชื่อในทะเบียนของสินทรัพย์ ซึ่งแสดงการเป็นเจ้าของตามกฎหมาย จะเป็นชื่อของบริษัทเช่าซื้อจนกว่าผู้เช่าซื้อจะทำครบตามสัญญา จึงจะมีการโอนให้เป็นชื่อของผู้เช่าซื้อ ถ้าหากผู้เช่าซื้อไม่ปฏิบัติตามสัญญา บริษัทเช่าซื้อ สามารถยึดสินทรัพย์ในสัญญาได้ทันที ซึ่งแตกต่างจากการกู้ยืมเงินจากแหล่งเงินนอกระบบอื่น ๆ เช่น การเล่นแชร์ การรับซื้อลดเช็ค

หรือการกู้ยืมจากญาติ พี่น้อง เพื่อน ซึ่งมักมีการค้ำประกันที่อ่อนกว่า เช่น เชื้อสิ่งง่ายล่วงหน้า (บางครั้งก็ยังไม่มีการลงวันที่) เป็นต้น ดังนั้นผู้ให้กู้จึงอยู่ในฐานะที่เสี่ยงมากกว่า

อัตราดอกเบี้ยจากการเช่าซื้อสูงมาก ทั้งนี้ เพราะกฎหมายอนุญาตให้บริษัทเช่าซื้อคิดดอกเบี้ยจากยอดเงินต้นคงที่ ซึ่งเท่ากับจำนวนเงินที่ระบุกันในสัญญาเช่าซื้อ ไม่ลดลงตามจำนวนเงินต้นที่ลดลงจากการชำระค่างวด ดังนั้น อัตราดอกเบี้ยที่แท้จริงที่ผู้เช่าซื้อต้องจ่ายจะเท่ากับประมาณ 2 เท่าของอัตราดอกเบี้ยที่ระบุในสัญญา เช่น ในสัญญาระบุว่าจะคิดอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 15 ต่อปี แต่เนื่องจากคิดจากจำนวนเงินต้นคงที่ อัตราดอกเบี้ยแท้จริงที่ผู้เช่าซื้อต้องจ่ายเป็นประมาณร้อยละ 30 ต่อปี เป็นต้น

บริษัทเช่าซื้อมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับสถาบันการเงิน หรือธนาคารเช่นกัน ทั้งนี้เพราะบริษัทเหล่านี้ มักมีวงเงินเบิกเกินบัญชีไว้กับธนาคารเป็นจำนวนหนึ่ง ที่บริษัทนำไปใช้ในกิจการเช่าซื้อ ซึ่งมาจากเงินเบิกเกินบัญชีดังกล่าว อีกวิธีหนึ่งที่บริษัทเช่าซื้อจะนำเงินของธนาคารมาใช้ได้ก็โดยที่บริษัทเช่าซื้อไปทำสัญญาเช่าซื้อจากธนาคาร โดยตรงโดยใช้ทะเบียนรถยนต์เป็นสิ่งค้ำประกันการกู้ยืมเงิน ในสัญญาเช่าซื้อมักจะกำหนดให้ผู้เช่าซื้อทำสัญญาประกันภัยหรือประกันอุบัติเหตุด้วยเพื่อเป็นการลดความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นโดยไม่คาดคิด ซึ่งอาจเป็นผลให้มูลค่าของสิ่งที่ใช้ค้ำประกันลดลงอย่างรวดเร็ว

7. การจัดคิวเงิน

การจัดคิวเงินเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของตลาดเงินนอกระบบ ในรูปกิจการเงินต่อเงินที่ผู้ดำเนินงานเป็นคนกลางรับฝากเงิน เพื่อใช้เงินส่วนใหญ่ที่ผู้รับฝากได้รับมาชำระดอกเบี้ยหรือประโยชน์ตอบแทนอย่างอื่นหรือคืนเงินแก่ผู้ฝากและมีการรับฝากเงินรายอื่น ในลักษณะเดียวกัน โดยกระทำต่อเนื่องกันไปหรืออีกนัยหนึ่ง การจัดคิวเงินเป็นวิธีการ โยกย้ายเงินจากบุคคลหนึ่งไปให้อีกบุคคลหนึ่งต่อเนื่องกันไป หรือเอาเงินของผู้ฝากเงินนั่นเอง จ่ายดอกเบี้ยให้แก่ผู้ฝากเงิน ในลักษณะต่อเนื่อง จนหยุดลงเมื่อผู้ฝากเงินรายใหม่หมดไป การจัดคิวเงินจึงเป็นลักษณะธุรกิจต่อเนื่องเป็นลูกโซ่ (Chain Business) หรือที่เรียกว่าปิรามิดเกม หรือแชร์ลูกโซ่ แชร์น้ำมัน ซึ่งผู้ดำเนินการเรื่องนี้จักต้องมีสาขางานในรูปแบบเซลล์แมนหรือหัวคิว ออกไปหาลูกค้าใหม่เสมอ (นිරันตีสุข เรืองธนาอาษา. 2526)

ลักษณะที่สำคัญของเงินนอกระบบ

เงินนอกระบบประเภทต่าง ๆ ที่กล่าวถึงแล้วข้างต้น พอจะสรุปกล่าวถึงลักษณะโดยทั่วไปของแหล่งเงินนอกระบบได้ดังนี้

- 1) เงินกู้นอกระบบส่วนใหญ่เป็นเงินกู้ระยะสั้น ยกเว้นการเช่าซื้อ และリースซึ่งซึ่งอาจเป็นระยะยาวได้
- 2) แหล่งที่มาของเงินทุนของผู้ให้กู้นอกระบบ มีทั้งที่เป็นเงินออมของผู้ให้กู้เองเงินกู้จากสถาบันการเงิน และเงินกู้จากแหล่งนอกระบบ
- 3) การใช้เงินกู้ที่ได้จากแหล่งเงินนอกระบบ มีทั้งที่ใช้ในการผลิตหรือการทำธุรกิจ การบริโภค และการเก็งกำไร
- 4) การพิจารณาให้กู้ จะพิจารณาจากประวัติ เครดิต ของผู้กู้มากกว่าความเป็นไปได้ของโครงการ หรือหลักทรัพย์ค้ำประกัน
- 5) ชื่อเสียง ความเชื่อถือ เป็นสิ่งค้ำประกันที่สำคัญที่สุด ในการพิจารณาให้กู้เงินในตลาดเงินนอกระบบ การใช้เช็คส่งจ่ายล่วงหน้า เป็นสิ่งค้ำประกันก็มีอยู่แพร่หลาย และถ้ามีการกู้เป็นจำนวนมาก ก็ต้องใช้ที่ดินหรือสินทรัพย์ถาวรประเภทอื่นทำการ ค้ำประกันเช่นกัน

นอกจากลักษณะทั่วไป ที่กล่าวถึงข้างต้นนี้แล้ว ตลาดเงินนอกระบบยังมีลักษณะสำคัญ ๆ ที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้อีก คือ ตลาดเงินนอกระบบประกอบด้วยตลาดผู้ให้กู้ขนาดเล็กจำนวนมากมาย ตลาดเงินนอกระบบกับการผูกขาด อัตราดอกเบี้ยในตลาดเงินนอกระบบ และขนาดของตลาดเงินนอกระบบ

ตลาดเงินนอกระบบประกอบด้วยตลาดผู้ให้กู้จำนวนมาก

สาเหตุที่ตลาดเงินนอกระบบ ประกอบด้วยผู้ให้กู้ขนาดเล็กจำนวนมาก เป็นเพราะตลาดสินเชื่อระบบเป็นตลาดที่ไม่สมบูรณ์ (Imperfect Market) (นิพนธ์ 2532) กล่าวคือ ผู้ให้กู้ไม่มีสารสนเทศที่สมบูรณ์ที่เกี่ยวกับความสามารถในการชำระหนี้ และ / หรือความเต็มใจในการชำระหนี้ของผู้กู้ทุกคน ซึ่งเรียกว่าความไม่สมมาตรของสารสนเทศ (Asymmetric Information) และเป็นปัจจัยที่ทำให้การกู้มีความเสี่ยงมาก ดังนั้น ผู้ให้กู้จะพิจารณาให้กู้เฉพาะผู้กู้ที่รู้จักกันเป็นระยะเวลานาน ซึ่งหมายความว่าผู้ให้กู้มีสารสนเทศเพียงพอ จำนวนผู้กู้ต่อผู้กู้ให้กู้ 1 คน จึงไม่มีมากนัก เมื่อวัดต้นทุนเฉลี่ยต่อผู้กู้หนึ่งคน ถ้าใช้จ่ายหลายรายการจะมีต้นทุน

เฉลี่ยสูงขึ้นหรือคงที่ ซึ่งเป็นผลให้ต้นทุนเฉลี่ยรวมเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วเมื่อจำนวนผู้กู้เพิ่มขึ้น ตัวอย่างเช่น ต้นทุนเฉลี่ยการคัดเลือกลูกค้าจะสูงขึ้น เพราะลูกค้าอยู่ไกลมากขึ้นทำให้ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยสูงขึ้น ทำให้ต้นทุนการบังคับหนี้และหนี้สูญสูงขึ้น เพราะได้ลูกค้าชั้นเลวมากขึ้น แต่ต้นทุนการทำสัญญาเฉลี่ยต่อลูกค้า 1 รายจะคงที่เพราะการทำสัญญาออมเสียเวลาและค่าอากรใกล้เคียงกัน ต้นทุนเฉลี่ยในการทำประเมินหลักทรัพย์ต่อผู้กู้ 1 คน อาจลดลงเพราะเมื่อมีผู้กู้เพิ่มความชำนาญก็สูงขึ้น อย่างไรก็ตามถ้าลูกค้าอยู่ไกลต้นทุนก็จะสูงขึ้น การขายจำนวนลูกหนี้ จะทำให้ต้นทุนเฉลี่ยสูงขึ้น ขนาดกิจการที่เหมาะสมที่สุดของผู้ให้กู้แต่ละราย จึงเป็นกิจการขนาดเล็กมีผู้กู้จำนวนไม่มาก

นิพนธ์ ระบุไว้ในการศึกษาตลาดสินเชื่อในระบบด้านการเกษตรว่า ขนาดการปล่อยเงินกู้จะมีต้นทุนเฉลี่ยต่ำที่สุดเมื่อมีลูกค้าเงินกู้จำนวนไม่เกิน 30 - 60 ราย (นิพนธ์ 2532) Deschamps และคณะ ระบุว่า ผู้ให้กู้ 1 ราย จะมีลูกค้าผู้กู้ประมาณ 10 - 30 ราย และผู้ให้กู้ในชนบทและในเมืองจะเป็นคนละกลุ่มกัน ผู้ให้กู้ในชนบทจะให้กู้เฉพาะในชนบทไม่ให้กู้ในเมือง ส่วนผู้ให้กู้ในเมืองก็จะมีลูกค้าผู้กู้เฉพาะในเมืองไม่มีลูกค้าในชนบท นอกจากนั้นผู้ให้กู้จะมีความชำนาญมาก ในการคัดเลือกลูกค้าที่ธนาคารไม่ให้ความสนใจ หรือสนใจแต่ให้บริการไม่ได้เพราะไม่คุ้ม (Deschamps and Others, 1988)

ตลาดเงินนอกระบบกับการผูกขาด

ตลาดเงินนอกระบบต่อว่ามีการผูกขาดพอสมควร ไม่ใช่ตลาดที่มีความแข่งขันสูง ถึงแม้ว่าแหล่งเงินกู้นอกระบบจะมีหลายประเภทและแต่ละประเภทก็มีผู้ให้กู้ได้หลายคน มิได้หมายความว่าผู้กู้แต่ละคนจะมีทางเลือกที่จะกู้เงินจากแหล่งใดหรือใครก็ได้ หรือมิได้หมายความว่าผู้กู้สามารถจะเปลี่ยนแหล่งเงินกู้จากผู้ให้กู้อย่างเดิม ไปสู่ผู้ให้กู้อย่างใหม่ได้ง่าย การที่สารสนเทศเกี่ยวกับตัวผู้ขอกู้มีไม่สมบูรณ์ ทำให้การให้กู้มีความเสี่ยงสูงจากการไม่ได้เงินที่ผู้กู้คืน และถ้าการทำสัญญาค่าประกันเพียงลดความเสี่ยง มีความยุ่งยาก มีต้นทุนสูง หรือผู้กู้ขาดหลักทรัพย์ค่าประกันที่มีเอกสารสิทธิ์รับรองกฎหมาย การให้กู้จะเลือกให้กู้แก่บุคคลที่ผู้ให้กู้รู้จักเป็นอย่างดี และไว้เนื้อเชื่อใจ เนื่องจากมีสารสนเทศของผู้กู้ดี ผู้ให้กู้จะไม่ให้เงินกู้แก่บุคคลที่ตัวเองไม่รู้จักรัลักษณะของความสัมพันธ์ในการกู้จึงเป็นความสัมพันธ์ส่วนบุคคล การกู้จะเป็นการกู้จากผู้ให้กู้อย่างเดิม การเปลี่ยนแปลงแหล่งกู้จากผู้ให้กู้อย่างหนึ่ง ไปหาผู้ให้กู้อย่างอื่นทำได้ลำบาก นอกจากนั้นการเปลี่ยนแปลงเจ้าหนี้ก็จะไม่ได้ประโยชน์เท่าใด เพราะเงื่อนไขการกู้จะไม่แตกต่างกันนัก

ยิ่งกว่านั้นจะทำให้เกิดความล่าช้า ความอะลุ่มอล่วยที่เคยได้ก็อาจหายไปด้วย การที่ผู้ให้กู้มีความ
ได้มีความได้เปรียบเรื่องสารสนเทศเกี่ยวกับตัวผู้กู้ ช่วยทำให้ผู้ให้กู้มีค่าเช่าเศรษฐกิจ

อัตราดอกเบี้ยในตลาดนอกระบบ

ดังที่กล่าวถึงแล้วข้างต้นว่า อัตราดอกเบี้ยในตลาดเงินนอกระบบนั้นสูงกว่าอัตราดอกเบี้ยในตลาดเงินในระบบมากพอสมควร การที่อัตราดอกเบี้ยในตลาดเงินนอกระบบสูงกว่ามากนี้
ไม่ได้หมายความว่า อัตราดอกเบี้ยส่วนที่แตกต่างนั้นเกิดจากอำนาจการผูกขาดของผู้ให้กู้ในตลาด
เงินนอกระบบแต่เพียงอย่างเดียว แต่ส่วนที่แตกต่างนั้นเกิดจากปัจจัยด้านอื่นด้วย เช่น ความเสี่ยง
ต้นทุนของเงินที่นำมาให้กู้ เป็นต้น ในเรื่องความเสี่ยงถึงแม้ว่าจะมีการคัดเลือกผู้กู้ อย่างไรก็ตามผู้
กู้ในตลาดนอกระบบโดยปกติเป็นผู้ที่มีความเสี่ยงสูงกว่าผู้กู้ในตลาดในระบบ เพราะตามธรรมชาติผู้
กู้ในตลาดนอกระบบมักเป็นผู้ที่ไม่สามารถกู้จากตลาดในระบบได้ หรือกู้ได้ไม่เพียงพอเพราะหลัก
ทรัพย์ค้ำประกันไม่เพียงพอ การให้กู้ในตลาดนอกระบบส่วนมากมักไม่มีที่ดิน หรือสินทรัพย์
ถาวรเป็นเครื่องค้ำประกัน ยิ่งกว่านั้นยังมีการใช้เงินที่ได้มาจากแหล่งเงินนอกระบบ ใช้ไปในวัตถุประสงค์
ประสงค์การเก็งกำไร และการบริโภคอีกด้วย ซึ่งในกรณีหลังนี้ทำให้ความสามารถในการชำระคืน
เงินกู้ลดลง ต้นทุนของเงินที่นำมาปล่อยให้กู้ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่น่าสนใจได้ กล่าวคือ
ค่าเสียโอกาสของเงินลงทุนของผู้ให้กู้สูง และบางส่วนก็เป็นเงินที่กู้มาจากรณาการพาณิชย์หรือ
บริษัทเงินทุน หรือแม้กระทั่งเงินจากแหล่งนอกระบบเอง ดังนั้น อัตราดอกเบี้ยในตลาดเงินนอกระ
บบอย่างน้อยจึงต้องเท่ากับอัตราดอกเบี้ยของตลาดเงินในระบบ ค่าใช้จ่ายในการปล่อยเงินกู้ อาจ
จะเป็นปัจจัยตัวเดียวที่ตลาดนอกระบบต่ำกว่าตลาดในระบบ อย่างไรก็ตามเมื่อรวมต้นทุนทั้งหมด
แล้วก็ยังทำให้อัตราดอกเบี้ยในตลาดเงินนอกระบบสูงกว่าตลาดเงินในระบบ

ขนาดของตลาดเงินนอกระบบ

เป็นสิ่งที่ผู้วางนโยบายเศรษฐกิจสนใจต้องการทราบ เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนด
นโยบายเศรษฐกิจที่ถูกต้อง แต่เนื่องจากการดำเนินธุรกิจตลาดเงินนอกระบบมักไม่เป็นที่เปิดเผย
ทั่วไปด้วยข้อจำกัดทางสังคมและกฎหมาย อีกทั้งยังมีลักษณะกระจัดกระจายเป็นรายย่อย
การรวบรวมข้อมูล ข้อเท็จจริงจึงทำได้ลำบาก แต่ก็มีแนวทางในการวัดขนาดตลาดเงินนอกระบบ
ซึ่งอาจทำได้ดังนี้ (เฟื่องฟ้า วัฒนาเชิธร และเนือทิพย์ ไหมแพง.2528)

1) โดยจำแนกหน่วยเศรษฐกิจ ตามกลุ่มเศรษฐกิจและสังคมต่าง ๆ เพื่อสำรวจทรัพย์สิน
หนี้สิน ของหน่วยเศรษฐกิจรวมทั้งประเทศ วิธีนี้ต้องใช้งบประมาณสูงและบุคลากรจำนวนมาก

อีกทั้งสิ้นเปลืองเวลาในการดำเนินการสำรวจและอุปสรรคที่สำคัญคือ ข้อมูลทรัพย์สินและหนี้สินสำหรับผู้ถูกสำรวจส่วนใหญ่ถือเป็นความลับ เท่าที่ผ่านมาจึงไม่มีการสำรวจในลักษณะนี้ทั้งประเทศ แต่มีการศึกษาเฉพาะกลุ่ม เช่น การสำรวจการออมทรัพย์ของครัวเรือน โดยสุ่มตัวอย่างจากครัวเรือนทั้งประเทศในปี 2523 โดยฝ่ายวิชาการธนาคารแห่งประเทศไทย จากข้อมูลการสำรวจการออมทรัพย์ภาคครัวเรือนทั้งประเทศไทยในปี 2523 จำนวน 2,265 ครัวเรือน จำแนกตามภาคต่าง ๆ ทั้งในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาลสามารถนำมาประมวลเป็นภาพรวมเงินออมและเงินกู้ยืม ในตลาดเงินนอกระบบได้โดยจัดกลุ่มสินทรัพย์และหนี้สินทางการเงินเป็น 2 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 สินทรัพย์และหนี้สินทางการเงินในตลาดเงินในระบบ ซึ่งประกอบด้วย เงินฝาก สินเชื่อที่สถาบันการเงินในระบบ หลักทรัพย์รัฐบาล เงินทุนเลี้ยงชีพ หุ้น หุ้นกู้ และหุ้นสหกรณ์

กลุ่มที่ 2 สินทรัพย์และหนี้สินทางการเงินในตลาดเงินนอกระบบ เช่น เงินเช่า เงินให้กู้ยืมหรือเงินกู้ยืมตนเอง เงินค่าสมาชิกฌาปนกิจสงเคราะห์ เงินกู้ยืมจากนายจ้าง หนี้สินกับบริษัทที่ขายสินค้าเงินผ่อนและอื่น ๆ ที่มีใช้สถาบันการเงินในระบบ

2. โดยจำแนกประเภทของกิจกรรมในตลาดเงินนอกระบบ เช่น เช่าธุรกิจ เช่าบุคคล สินเชื่อเพื่อการค้า เป็นต้น ศึกษาพฤติกรรมและกลไกภายในแต่ละประเภทแล้วจึงพยายามโยงกลับเพื่อพิจารณาภาพรวม ปัญหาสำคัญสำหรับวิธีนี้ได้แก่ การประมวลภาพรวมหรือวัดขนาดของกิจกรรมแต่ละประเภท การศึกษานี้ให้ประโยชน์มากในด้านความเข้าใจเกี่ยวกับกลไกและพฤติกรรม การดำเนินงานของผู้ร่วมในกิจกรรมนั้น ๆ

3. โดยประมาณจากข้อมูลทุติยภูมิที่มีอยู่ในระบบ การติดตามข้อมูลประจำเพื่อคำนวณขนาดของตลาดเงินนอกระบบ วิธีนี้เป็นการวัดเพียงหายบ ๆ และไม่สมบูรณ์จึงอาจมีข้อผิดพลาดได้ไม่น้อย